

Handreiking aanpak zwerfafval in water

Wilt u als gemeente, waterschap of andere lokale waterbeheerder zwerfafval in water op de kaart zetten? Dat hoeft u niet alleen te doen en u hoeft ook het wiel niet opnieuw uit te vinden. Deze tips en voorbeelden uit de praktijk helpen u bij een lokale aanpak voor zwerfafval in en rond water.

Inventariseer oorzaken en hotspots

Voor u echt de strijd tegen plastic soep begint is het belangrijk dat u de huidige situatie kent. U kunt effectiever maatregelen inzetten als u meer weet over oorzaken van het afval en bij op welke locaties het vuil zich ophoopt. Onder meer de volgende vragen zijn bij een goede inventarisatie van belang:

- Waar ligt zwerfafval en waar hoopt het zich op?
- Om wat voor soort afval gaat het (bijvoorbeeld van recreatie of van een riooloverstort)?
- Wie laat het afval achter?
- Hoe wordt er nu gereinigd en door wie?
- Wie is eigenaar of beheerder van het terrein? Hoe staat het met de voorzieningen (zoals afvalbakken)?

Veelgebruikte instrumenten voor een heldere inventarisatie van uw beginsituatie zijn:

- Schouwen van de locaties om vast te stellen waar (welk soort) zwerfafval ligt;
- Gegevens van eerdere schouwresultaten en meldingen bekijken;
- Gesprekken voeren met betrokkenen.

Voorbeelden

- Gemeente Kampen heeft een [structurele aanpak](#) ontwikkeld om het drijfvuil in de IJssel, de jachthaven en stadsgrachten aan te pakken. Na een schouw benoemde de gemeente een aantal hotspots en medewerkers houden die nu gericht schoon.
- Met de [strandscanner](#) van Stichting de Noordzee registreren bezoekers het afval op stranden. U kunt zo zien welk afval er op uw strand veel gevonden wordt. Ook kunt u bezoekers stimuleren om foto's te maken van het soort afval op de stranden. Op deze manier helpen ze mee om de aard en omvang van het afvalprobleem op uw strand vast te stellen.
- Informatie over hotspots langs de Maas wordt centraal verzameld bij het [IVN Opruimloket](#) (via [schonemaas.nl](#)). Op die manier kunnen opruimacties gericht en effectief worden ingezet.

Voorkom afval

Zwerfafval in water tegengaan begint met afval voorkomen. Geen afval betekent immers ook geen plastic soep. Verschillende gemeenten, waterbeherende instanties en andere organisaties zijn bezig om het gebruik van veelvoorkomende afvalmaterialen omlaag te brengen.

- Het internationale keurmerk [Green Key](#) is een certificering voor duurzame bedrijven in de recreatieve en vrije tijdsector. Die bedrijven proberen onder meer zoveel mogelijk monoverpakkingen*, plastic frisdrankflesjes en ijsverpakkingen te voorkomen.
*Sommige paviljoenhouders doen bijvoorbeeld suiker in potjes op tafel en melk in een kannetje en koekjes onverpakt om te voorkomen dat de verpakkingen wegwaaien.
- De laatste jaren worden steeds meer ballonresten op de Nederlandse stranden teruggevonden. Uiteindelijk belanden die in zee als ze niet worden opgeruimd. Met het initiatief [Die ballon gaat niet op](#) wil Stichting de Noordzee dit probleem tegengaan en biedt de ballonoplaters onder meer enkele milieuvriendelijke alternatieven.
- Waterflesjes staan hoog in de top tien als het gaat om afval in water. Om ervoor te zorgen dat mensen die flesjes niet massaal gebruiken zijn onder meer oplossingen bedacht zoals een overzicht van Nederlandse [watertappunten](#) en initiatieven met herbruikbare flesjes ([Dopper](#), [Join the pipe](#), [krnwtr](#)).

- De dunne plastic tasjes van de markt komen ook in grote aantallen in de binnenwateren en in zee terecht. Het Kennisinstituut Duurzaam Verpakken deed een succesvolle [proef met beprijzing en bewustwording](#) om de plastic tasjes tegen te gaan.

Beïnvloed het weggoigedrag

Een nuttige maatregel om te voorkomen dat het afval dat er wel is in het water terecht komt is het weggoigedrag van mensen positief beïnvloeden. In waterrijke gebieden wordt dit al op verschillende manieren succesvol aangepakt.

Natuur- en buitengebieden

Natuurbeheerorganisaties, waterschappen en verschillende gemeenten halen steeds vaker afvalbakken weg uit natuur- en buitengebieden. Na monitoring van de vullingsgraad blijkt dat de bakken weinig worden gebruikt. Vaak trekken de afvalbakken ook vervuiling (zoals dumpingen) aan. De afwezigheid van een afvalbak stimuleert mensen om het afval zelf mee naar huis te nemen.

Voorbeelden

- Gemeente Bronckhorst heeft in de twee natuurgebieden Grote Veld en 't Zand sinds 2009 alle [afvalbakken weggehaald](#). In beide gebieden bleek een duidelijke vooruitgang in de monitoringsresultaten. Bronckhorst heeft in 2013 een vervolg gegeven aan deze succesvolle aanpak. Ze maakten een [prullenbakkenplan](#) voor de rest van de gemeente en verwijderden 35% van de afvalbakken.
- Vereniging Mooi Wageningen heeft [dispensers van biologisch afbreekbare zakjes](#) laten plaatsen bij in- en uitgangen van uiterwaarden.
- In Texel zijn op bepaalde (minder drukke) delen van het strand afvalbakken weggehaald. Bij de opgang staan nu [gescheiden containers](#) en exploitanten bieden strandafvalzakjes aan.

Intensieve recreatiegebieden

In gebieden (met water) waar veel bezoekers op af komen, zeker als het mooi weer is, is het juist van belang dat ze hun afval niet op de grond gooien of weg laten waaien. Vanwege het intensieve gebruik is het dus wel van belang dat de bezoekers ergens met hun afval naartoe kunnen.

Voorbeelden

- Sommige strandbeheerders delen bijvoorbeeld [afvalzakjes](#) uit bij de opgang.
- In recreatiegebied Zeumeren heeft beheerder RVG een [ondergrondse afvalbak](#) geplaatst met grote capaciteit.
- Gemeente Amsterdam Zuid en vereniging Vrienden van het Vondelpark spreken bezoekers van het Vondelpark aan vanuit hun [gastheerschap](#): wees als een vriend die op visite is, die laat daar ook geen troep achter. Vrijwilligers delen bijvoorbeeld afvalzakken uit en de speciale 'Vondelkabouters' doet een klein verzoek: afval in de afvalbak.
- In recreatiegebieden als het Westerpark en het Sarphatipark in Amsterdam worden [picknickkleedjes](#) uitgedeeld. Deze speciale kleedjes zijn na afloop te gebruiken als afvalzak.
- Op [MyBeach](#)-stranden langs de Nederlandse kust ruimen strandbezoekers actief hun eigen rommel op én aangespoeld afval uit zee. Het initiatief ligt bij de paviljoenhouders die bij deelname een MyBeach-paviljoen inrichten. Gemeenten kunnen paviljoenhouders stimuleren actief deel te nemen.
- Een nuttig [factsheet](#) van Stichting De Noordzee en Stichting Nederland Schoon over zwerfafval op de Nederlandse stranden voor: informatie over de hoeveelheid zwerfafval op de stranden, verschillende meetmethodes en mogelijke oplossingen.

Geef voorlichting en stel educatiemateriaal beschikbaar

Verschiedende educatieve initiatieven richten zich op het thema water. Een greep uit het aanbod:

- [Coastwatch](#) (Stichting de Noordzee, onderwijsproject voor middelbare scholen);
- [Natuuravontuur](#) (natuurexpedities voor jong en oud);
- [Pieter Pier](#) (lesprogramma groep 1-2);

- Juttersmusea zoals:
 - [Schipbreuk- en Juttersmuseum](#) op Texel;
 - [Jutterskeet van Ome Jan](#) bij Kijkduin;
 - [Juttersmu-ZEE-um](#) in Zandvoort aan Zee;
 - [Wrakkenmuseum](#) op Terschelling.
- [Marktkraam op het strand en Het Klaslokaal](#) (KIMO, educatief programma voor basisscholen);
- [Zee zonder zwerfvuil](#) (Kust & Zee, campagne voor jong en oud)
- Leerlingen van het Technasium in Geleen werkten aan [oplossingen voor een Schone Maas](#) in opdracht van Waterschap Roer en Overmaas.
- [Leerlingen van praktijkschool Probus](#) ruimen afval op vanaf een boot die ze zelf mee helpen opknappen.

Tip: Via online zoekstelsel [Groengelinkt](#) vindt u een overzicht van al het lesmateriaal op het gebied van zwerfafval, waaronder [watereducatie](#).

Organiseer opruimacties langs wateroevers en op stranden

Preventie is essentieel, maar afval (tijdig) opruimen is minstens zo belangrijk om de plastic soep tegen te gaan. Verschillende gemeenten en initiatieven weten al op succesvolle wijze acties te organiseren en vrijwilligers hiervoor te mobiliseren. Als waterbeheerder kunt u deze acties ondersteunen en onder de aandacht van bezoekers en inwoners brengen.

Voorbeelden

- In het project [Schone Maas Limburg](#) slaan meer dan twintig lokale partijen de handen ineen om na periodes van hoog water de oevers schoon te maken. Bij de acties zijn onder meer de sociale werkvoorziening en watersportverenigingen en talloze inwoners als vrijwilliger betrokken.
- Eén van de activiteiten die Stichting Noordzee organiseert is de [Boskalis Beach Cleanup Tour](#): in augustus het hele Nederlandse strand van Cadzand tot aan Schiermonnikoog opruimen. Ook door gebruikers als surfers wordt de vervuiling van stranden en zee aangepakt. De [Surfrider Foundation Holland](#) organiseert met hulp van de Nederlandse surfverenigingen ieder jaar in maart succesvolle opruimacties. Met honderden vrijwilligers worden tijdens deze [Ocean Initiatives](#) zo ieder jaar vele kilometers strand schoongemaakt. Als waterbeheerder kunt u deze jaarlijkse actie onder de aandacht van bezoekers en inwoners van de gemeente brengen.
- Bij reguliere opschoonacties zoals de [week van Nederland Schoon](#) of de [KeepitCleanDay](#) kunt u als gemeente aansluiting zoeken bij het thema water.
- Wereldwaterdag in maart een jaarlijks moment bij aan te haken en op die manier aandacht te vragen voor schoon water. [Stichting Aquarius](#) maakt onder andere tijdens Wereldwaterdag ieder jaar met vrijwilligers een rivier schoon.
- Jaarlijks vraagt de landelijke actie [BigJump](#) met een massale duik van duizenden deelnemers aandacht voor een schone zee;
- In Leeuwarden dreggen studenten traditiegetrouw de [grachten](#) leeg aan het einde van de introductieweek.
- Leeuwarden organiseert daarnaast jaarlijks in een wijk een grote [schoonmaakactie](#). Leerlingen van een praktijkschool haalden tijdens de actie in het voorjaar van 2014 afval uit het water. Ze kregen harken, haken en een kruiwagen mee om het afval uit slootjes en waterpartijen te vissen.
- In Amsterdam wordt jaarlijks het [Oud-Amsterdamsch Plastic Visschen](#) georganiseerd, waarbij vanaf boten de grachten worden schoongemaakt door vrijwilligers

Werk samen met andere organisaties

Vaak is niemand formeel verantwoordelijk, maar is het vanuit milieuoverwegingen voor iedereen van belang dat het water schoon is. Afval dat in water terecht is gekomen is nog lastiger te verwijderen dan vanaf land. Daarnaast hebben betrokken partijen nog andere redenen om hier aan

te werken. Mooie en schone oevers en wateren zijn bijvoorbeeld voor gemeenten belangrijk voor toerisme en de economie. Ook draagt het voor hen positief bij aan de beleving onder inwoners en bieden opruimactiviteiten ook werkmogelijkheden voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Alle partijen die baat hebben bij water zonder zwerfafval hebben in ieder geval gemeen dat niemand het probleem helemaal alleen kan oplossen. De grootste kans om tot resultaten te komen is als iedereen een bijdrage levert. De provincie kan ambtelijke steun leveren en soms financieel, Staatsbosbeheer en gemeenten kunnen actief vrijwilligers leveren en beschikken over veel gebiedskennis, Rijkswaterstaat is als beheerder van rivieren en kusten een partij die mee kan helpen om het afval te verwijderen en het IVN kan opruimacties coördineren (zie ook de gezamenlijke aanpak van het project [Schone Maas Limburg](#)).

Lokale aansluiting

Het is slim om al in een vroegtijdig stadium contact op te nemen met lokale instanties die op een of andere manier betrokken zijn bij water, strand of recreatiegebied, zoals:

- Andere beheerorganisaties;
- Verenigingen en sportclubs;
- Natuur- en milieueducatie (NME);
- Campings;
- Recreatieve havens;
- Horeca.

Landelijke betrokken organisaties

Daarnaast kunt u ook met verschillende Nederlandse organisaties op watergebied een samenwerking aangaan voor een aanpak tegen zwerfafval in water. Denk hierbij aan partijen als:

- [Stichting de Noordzee](#)
- [KIMO Nederland en België](#) (o.a. [Green Deal Schone Stranden](#))
- [Rijkswaterstaat](#)
- [Nederland Schoon](#)
- [Gemeente Schoon](#)
- [IVN](#)
- [Vereniging Kust en Zee](#)
- [Waddenvereniging](#)
- [Surfrider Foundation Holland](#)
- [Sea First Foundation](#)
- [Plastic Soup Foundation](#)
- [Natuurmonumenten](#)
- [Staatsbosbeheer](#)
- [Duik de Noordzee Schoon](#)
- [Project Aware](#)
- [Doe mee, verlos de Zee!](#)
- [Stichting Aquarius](#)
- [Sportvisserij Nederland](#)
- [Jutters](#)

Tips voor een gezamenlijke aanpak tegen afval in water:

1. Begin klein

Start met een klein aantal partijen dat echt wil. Dat geeft ruimte om dingen te proberen, resultaten te halen en te leren van fouten. Daarna werkt een opschaling van samenwerking stimulerend. Anderen zullen aanhaken als ze zien dat het werkt.

2. Werk intensief samen

De belangen van betrokken partijen liggen soms uit elkaar: de een wil een schoon gebied voor meer tevreden inwoners, de ander wil graag meer omzet uit toerisme, weer een ander wil dat de rivier goed doorvaarbaar is. Formuleer daarom de gezamenlijke doelstellingen van de samenwerking, zodat iedereen zich aan de aanpak kan committeren en kom hier regelmatig op terug.

3. Maak duidelijke afspraken

Samenwerking is vrijwillig maar niet vrijblijvend. Leg rollen, inzet en taken van de betrokken partijen vast. Zorg waar nodig voor bestuurlijk draagvlak. Dit maakt de samenwerking effectiever en efficiënter.

4. Zoek met elkaar de publiciteit

Maak zichtbaar wat u samen doet: dit versterkt de betrokkenheid. Wie met alle betrokkenen de acties in de publiciteit brengt geeft een krachtiger signaal. Communiceer ook zo concreet mogelijk: laat bijvoorbeeld zien om hoeveel afval en vrijwilligers het gaat. Zorg hierbij dat iedere partij gelijkwaardig in het nieuws komt en niet één organisatie met de veren gaat pronken.

5. Beloon vrijwilligers

Afval opruimen langs rivieroeveren is hard werken. Als u serieus aan de slag wilt met vrijwilligers is een (kleine) vergoeding of (niet-financiële) beloning als blijk van waardering een van de succesfactoren.

Keurmerken, certificaten en verkiezingen

U kunt uw lokale aanpak structureler maken en publicitair in de kijker spelen via verschillende initiatieven die de kwaliteit van uw locatie of betrokken partij meten.

Voorbeelden

- [Blauwe Vlag](#) voor stranden en jachthavens;
- [ECOXXI](#) voor gemeenten;
- [Green Key](#) voor bedrijven;
- [Quality Coast](#) voor toeristische bestemmingen;
- [Schoonste Strand-verkiezing](#) voor strandgemeenten;
- [Schoonste Paviljoen-verkiezing](#) voor paviljoens.

Meer weten?

Heeft u vragen over de aanpak van afval in water of wilt u uw ervaringen delen? Neem contact op met Johanna Minnaard van Rijkswaterstaat Leefomgeving via johanna.minnaard@rws.nl.

Kaderrichtlijn

De Europese Kaderrichtlijn Marine Strategie (KRM) is het juridische kader voor de aanpak van zwerfafval in mariene milieu. De EU Lidstaten (waaronder Nederland) moeten maatregelen nemen zodat zij in 2020 een goede milieutoestand in hun mariene wateren bereiken. Het kabinet stelt in de Mariene Strategie als doel voor 2020: afname van de hoeveelheid zichtbaar zwerfvuil op de kust (strandafval) en een dalende trend in de hoeveelheid zwerfvuil in mariene organismen. Meer informatie vindt u op www.noordzeeloket.nl.